

Pienin askelin

Vakautta ja harkittuja muutoksia varovasti edeten; näin voi luonnehtia pääjohtaja Heikki Kosken tässä Alkoholipoliitikka-lehden 50-vuotisjuhlanumeron haastattelussa hahmottamaa alkoholipoliittista linjaa.

Heikki Koski puhuu myös mm. alkoholibyrokraatiasta, valintamyy-mälöistä ja hintapolitiikasta ja pohdiskelee väestön polarisoitumisen ongelmia.

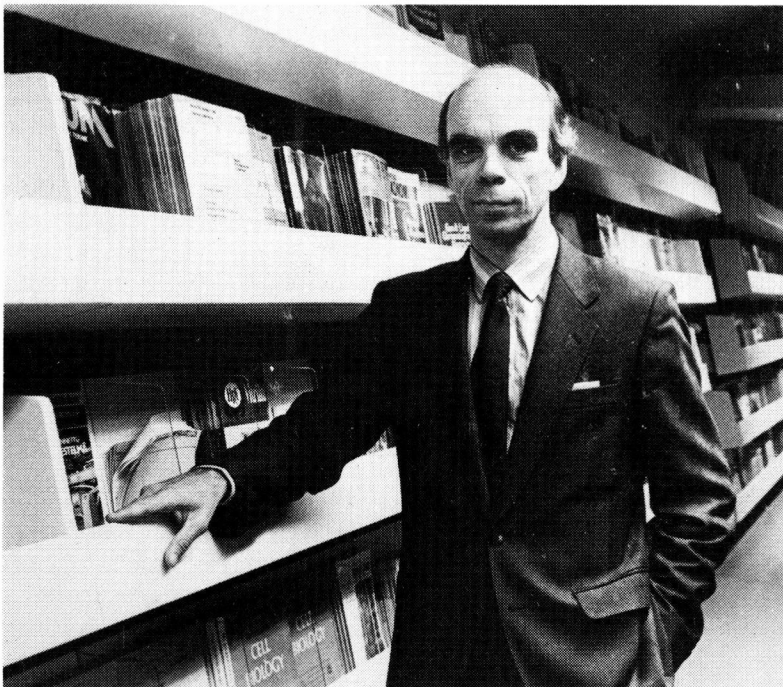
Ei normatiivisia ohjeita

Sanoit radion Hampaankolosa-sarjassa pitämässäsi puheenvuorossa, että suomalaisen alkoholipoliitikkaan jos mihin sopii matala profiili. Mitä se alkoholipoliitikassa oikein tarkoittaa ja miksi se sopii suomalaiseen yhteiskuntaan?

— Sitä voi tietysti perustella useammaltakin kannalta. Yksi olennainen puoli on se, ettemme ole hirveän aktiivisesti kertomassa ihmisille, mitä heidän pitäisi tehdä. Emme halua olla antamassa ikään kuin ylhäältä päin ohjeita ja elämänviisautta. Kerromme tosiasioita ja taustatietoja ja jätämme johtopäätösten teon ihmisten oman harkinnan ja ajattelun varaan.

Tarkoitat, että Alko ei halua antaa normatiivisia ohjeita siitä, miten ihmisten tulisi elää?

— Nimenomaan. Emme ole

riittävän kyvykkäitäkään siihen tehtävään.

Tarkoittaako matala profiili myös sitä, ettei tehdä liian jyrkkiä muutoksia puoleen tai toiseen, vaan enemmänkin myötäillään ajan vaatimuksia: jos kulutus kasvaa, tiukennetaan, jos laskee, väljennetään? Onko se siis käytännöllistä sopeutumista olemassa olevaan tilanteeseen, vai onko taustalla kuitenkin pyrkimys johonkin tiettyyn suuntaan?

— Aika pragmaattinen näkemys — myönnän sen — tässä on ollut taustalla, ja ehkä se on näyttänyt vieläkin pragmaattisemmalta kuin se itse asiassa on ollut. Mutta ainakin itse koin 70-luvun lopulla tilanteen niin, että oli tärkeää vakiinnuttaa kehitys. Kymmenen vuoden aikana kulutus ja haitat ovat pysyneet ennallaan ei-

kä juomatavoissakaan ole tapahtunut oleellisia muutoksia. Kysyä tietysti voi, olisiko jollakin muulla politiikalla päästy vielä parempaan tulokseen.

Tasaannuttava linja paras

Radiojutusta henki ajatus, että nykyinen linja jatkuu suurin piirtein samanlaisena tulevaisuudessa.

— Suomen alkoholihistoriassa on riittävästi äkillisiä heilahduksia, jotka eivät tuloksiltaan ole olleet kovin myönteisiä. Historiallisen kokemuksen valossa näyttää siltä, että meille sopii parhaiten tasaannuttava linja. Kaikki voimakkaat toimet alkoholipoliitikassamme ovat aiheuttaneet hyvin hankalia seurauksia. Siksi ajattelen, että jos varotaan äkilli-

siä heilahteluja ja edetään varovasti, voidaan hankalat seurausvaikutukset välttää.

— Tähän linjaan on kuulunut myös se, ettemme ole olleet kovin aloitteellisia julkisen alkoholipoliittisen keskustelun käymisessä viime vuosina. Tämä keskusteluhan on ollut aika vähäistä 70-luvun lopun kiivaiden keskusteluvuosien jälkeen. Kyllä me nytkin osallistumme, mutta emme aloitteentekijänä, ”nukkuvaa karhua herätellen”.

Jatkuuko tämä linja?

— Riippuu ihan tilanteen kehittymisestä. Olemme olleet kohtuullisen tyytyväisiä tasaantumiskehitykseen, ja ilmeisesti siihen ollaan tyytyväisiä muuallakin, koska alkoholipoliittinen keskustelu on ollut suhteellisen vähäistä. Ei edes raittiusliike ole yrittänyt sitä kovin voimakkaasti käynnistää.

Byrokraatiaa syytä karsia

Samassa radiojutussa oli toteamus, että alkoholin ympärillä on turhaa byrokraatiaa. Eikö tarpeettomien ja epäajanmukaisten säännösten ja rajoitusten karsiminen vaadi nykyistä päättäväisempää asennetta?

— Tarkistamisen varaa on kuviteltujen alkoholipoliittisten keinojen puolella. Turhan byrokraatian karsiminen ei koske järkeviä rajoituksia eikä säännöksiä eikä siten merkitse alkoholipoliittikan muutosta, vain lieveilmiöiden karsimista.

— Lisäksi on syytä muistaa, että ravintoloissa eivät vallitse yksin Alkon määräykset. Ravintoloiden byrokraattinen ilmapiiri saattaa juontua ravintoloitsijan omista toimista, ikärajojen asettamisesta ja muusta sellaisesta. Se saattaa johtua henkilökunnan asennoitumisesta portsarista alkaen, tai sitten se saattaa olla muiden viranomaisten aikaansaama. Usein tilanne on anke-

ampi kuin varsinaiset säännökset edellyttäisivät.

Voiko ravintoloista nimetä sellaisia byrokraattisia piirteitä, joihin Alko voisi vaikuttaa?

— Anniskeluohjekokoelma on parhaillaan uudistettavana. Toinen juuri harkittavana oleva asia on anniskeluajat. Olen edustanut kantaa, jonka mukaan sekä alku- että loppupäässä pitäisi menettelyn olla nykyistä joustavampi. Aloittamista voitaisiin aientaa klo 11:een, ja kaikkien ravintoloiden ei tarvitsisi olla niin kauan aikaa auki kuin nykyisin. Tässä suhteessa voisi olla aika paljon joustavuutta. Sillä olisi myös alkoholipoliittista merkitystä.

Uusia itsepalvelumyymälöitä

Miten myymälöitä kehitetään? Lisätäänkö valintamyymälöitä?

— Myymäläpolitiikallekin on ollut tyypillistä varovainen eteneminen. 70-luvun lopulla ei juuri tullut uusia myymälöitä, mutta 80-luvulla on hiukan lisääntynyt. Yhden myymälän avaamisella ei juurikaan ole kulutusta kasvattavaa merkitystä. Siitä on tullut enemmänkin alueellinen tasa-arvokysymys.

— Varovaisesti kokeillen on lisätty itsepalvelumyymälöitä. Tällä hetkellä niitä on 11, ja uusia on suunnitelmissa. Tässä on edetty varovaisesti, kun taustalla on ollut niin erilaisia käsityksiä. Kaikki selvitykset osoittavat, että asiakkaat ovat tavattoman tyytyväisiä asioidessaan itsepalvelumyymälöissä, mikä on merkittävä seikka aikana, jolloin asiakaspalvelua pyritään korostamaan. Sen ohella näyttää siltä, ettei itsepalvelumyymälä lisää kulutusta, kuten on pelätty, vaan suuntaisi sitä hiukan miedompaan suuntaan. Ja jos näin on asian laita, niin tietysti tätä politiikkaa pitää jatkaa. Mutta ainakin toistaiseksi edetään suhteellisen varovasti. On muistettava, että muissa poh-

joismaissa ei itsepalvelumyymälöitä ole, ja tällekin on varmasti ainakin jonkinlaiset perusteet.

— Aikaisemmin — vielä 70-luvun lopulla — olin aika kriittinen itsepalvelumyymälöiden suhteen, mutta kokemukset itsepalvelumyymälöistä viittaavat siihen suuntaan, että ainakin minulla on ollut perusteita tarkistaa käsitystäni.

Henkilökuntajärjestössä suhtaudutaan itsepalvelumyymälöihin kriittisesti lähinnä siksi, että yhtiön epäillään vain pyrkivän säästämään henkilöstömenoissa ja että niillä olisi vaikutusta työllisyyteen.

— Olen ollut aika yllättyneet siitä, että Alkon liikeväen keskuudessa, lähinnä järjestönä, suhtaudutaan kielteisesti itsepalvelumyymälöihin. En näe ylipääsemättömiä henkilöstöpoliittisia käsityseroja. Asiakaspalvelun ja valistuksen kannalta itsepalvelumyymälä vaikuttaa lupaavalta vaihtoehdolta.

Rakenteellisia korjauksia hintoihin

Olet korostanut, että hintapolitiikka on valistuksen ohella toinen todella vaikuttava alkoholipoliittikan keino. Mutta eikö nykyinen linja ole lähinnä inflaatiotarkistuksia eikä aktiivista hintasuhteita muuttavaa politiikkaa?

— Näin todella on ollut. Hintapolitiikassa on kaksi näkökoh-
taa. Toinen on se, että alkoholin hintojen kehityksen täytyy seurata vähintään muiden hintojen kehitystä. Jos se ei sitä tee, se näkyy alkoholin kulutuksen kasvuna. Toinen taas on se, että hintapolitiikassa tarvitaan rakenteellisia tarkistuksia, joilla voidaan edistää alkoholipoliittisia tavoitteita. Mutta jos korotusprosentit ovat vuodesta toiseen hyvin pieniä, se ei anna mahdollisuuksia kovin suuriin rakenteellisiin järjestelyihin. Tosin pienilläkin prosenteilla

toimittaessa voidaan suorittaa pieniä uudistuksia, kuten viimeisimmässä ratkaisussa, joissa mietoja viinejä on kohdeltu lievemmin.

— Vaikka politiikkana on mietojen suosiminen ja pyrkimys siihen, että kulutus rakenne mietonee, niin toimet on kuitenkin mitoitettava varovaisiksi, ettei samalla tapahtuisi kokonaiskulutuksen kasvua. Tästä meitä muistuttavat 60-luvun viinikampanjan ja keskioluen vapauttamisen kokemukset.

Mutta viinien lievempi kohtelu tulee jatkossakin olemaan suunta?

— Kyllä, mutta kuten sanottu, pienin askelin.

Polarisoitumisen ongelma

Miten arvioisit, onko kulttuurissamme ja ihmisten elämäntavoissa tapahtumassa sellaisia muutoksia, jotka lisääisivät ihmisten mahdollisuuksia oman elämänsä hallintaan ja sitä kautta muuttaisivat ihmisen suhdetta alkoholiin?

— Kyllä minusta on havaittavissa tämäntapaisia piirteitä, ja ne ovat vahvistumaan päin. Terveet elämäntavat ovat yksi osa tätä. Monet ihmiset vähentävät — tosin aikaisemminkin suhteellisen vähäistä — alkoholin käyttöään. Mutta sitten on suurkuluttajien ryhmä, joka ryyppää — jos mahdollista — vielä entistäkin enemmän. Minusta tässä tapahtuu polarisoitumista, mikä aiheuttaa sen, että keskimääräisluvut kertovat huomenna alkoholin kulutuksesta vielä vähemmän kuin tänään.

Onko polarisoitumisella vaikutusta alkoholipolitiikkaan?

— En tiedä, millä tavalla se voisi vaikuttaa peruslinjaan, sillä alkoholipolitiikassa joudumme yleensä katsomaan väestöä kokonaisuutena. Ajatellaan esimerkiksi nuorison alkoholin käyttöä.

Tutkimukset osoittavat, että alkoholin käyttö on selvästi 70-luvun puoliväliin verrattuna vähentynyt, erityisesti nuorimmissa ikäryhmissä, ja aloittamisikä nousut. Toisaalta puhutaan siitä, kuinka nuoret saavat juovuksissa aikaan häiriöitä varsinkin suurimmissa kaupungeissa. Kyse on samasta polarisoitumisilmiöstä: Suuri osa nuorisoa on vähentänyt alkoholin käyttöään, suhteellisen pieni, mutta sitä näkyvämpi osa käyttää jos mahdollista entistäkin rajummin ja näkyy katukuvassa.

Mitä ajattelet olevan polarisoitumisen taustalla?

— Kyllä ne kaikki syyt ovat löydettävissä tästä ajasta. Esimerkiksi rajusti ryyppäävän nuorison elämän taustalla on varmasti henkisiä ja aineellisia vaikeuksia, työhön, kotioloihin ja asuntoon liittyviä vaikeuksia, ja osa näkee tulevaisuuden sellaisena, ettei se juuri motivoi oman elämän hallintaan. Erilaiset pelkoa ja epävarmuutta aiheuttavat tekijät saattavat johtaa runsaaseen alkoholin käyttöön.

— Alkoholipolitiikan keinot ovat tässä suhteellisen rajalliset. On vaikea ajatella, että ne vaikuttaisivat rajusti käyttävien ryhmään. Valistus ei sitä ryhmää tavoita, hinnalla on jotain merkitystä. Myymälöiden tai ravintoloiden määrällä, aukioloajoilla tai valvonnalla ei ole paljon vaikutusta, sillä nämä ihmiset kyllä hankkivat alkoholinsa keinolla millä tahansa.

Jos polarisoitumiskehitys kärkejyy, onko luultavaa, että syntyy paineita palata takaisin yksilölliseen valvontaan?

— Yksilöllinen valvonta ei millään tavalla ratkaisisi tätä kysymystä. Vanhaan ostajaintarkkailuun ei ole paluuta. Ennalta ehkäisevin toimin pitäisi yrittää vaikuttaa siihen, ettei tähän suurkuluttajien ryhmään rekrytoituisi niin paljon uusia jäseniä. Alkoho-

lipoliittisilla keinoilla ei ole tässä kovin suurta sijaa, vaan keinot on etsittävä muualta.

Mutta eikö se, että ihmiset ovat entistä kiinnostuneempia oman elämänsä hallinnasta, anna mahdollisuuksia sellaisten positiivisten alkoholipoliittisten keinojen käyttöön, jotka karsivat riskijuomista?

— Juuri tähän perustuu toive siitä, että valistus voisi jotenkin vaikuttaa. Toistaiseksi niin Alko, raittiusliike kuin muutkin valistajat ovat onnistuneet siinä aika huonosti. Tutkimuksemmeakaan ei ole antanut riittävän konkreettisia vastauksia valistuksen kehittämiseen. Pitäisi löytää sellaiset valistuksen muodot, jotka soveltuvat kulloiseenkin aikaan ja tukevat myönteisiä kehityssuuntia. Mutta sen paremmin Alko kuin raittiusliikekään eivät ole parhaita valistajia, vaan niitä ovat — niin arvelisin — aikuisten kohdalla terveydenhuoltohenkilöstö ja nuorten osalta koti, koulu ja kaverit.

Viini tuskin maitokauppaan

Olisiko alkoholipoliittinen ihannetila lähellä nykyistä tilannetta vai olennaisesti toisenlainen, väljempi tai tiukempi? Onko viini maitokaupoissa, kun jäät eläkkeelle Alkon pääjohtajan tehtävästä?

— Keskioluen vapauttamisesta saatu kokemus antaa helpon vastauksen vaikeaan kysymykseen: viinit eivät aivan pian ole maitokaupoissa. Monta kertaa on sanottu, ettei kestäisi kuin yhden sukupolven, kun suomalaisetkin oppisivat samanlaiset alkoholitavat kuin ”suuressa maailmassa”, jos alkoholi vapautettaisiin täysin. Mutta kuka ottaa vastuun siitä yhdestä sukupolvesta?

— Meidän pitäisi päästä rajoittamaan rajua kertakäyttöä, juhliin ja viikonloppuihin liittyvää. Mutta suomalaisia ei pitäisi

irrottaa juomaan arkena, jolloin ei perinteisesti ole totuttu juomaan.

Onko alkoholi poikkeushyödyke, jonka suhteen erityisrajoitukset ovat ”normaaleja”, vai johtuvatko rajoitukset kulttuurimme nuoruudesta?

— Kyllä minusta alkoholi on poikkeushyödyke, johon erityiskohtelu kuuluu. Maailmalla ollaan tänä päivänä menossa rajoitavampaan suuntaan. Ote alkoholiin on jossain määrin kiristymässä, mihin ovat eniten vaikuttaneet Maailman terveysjärjestö ja terveysasiantuntijat.

Jorma Hentilä — Matti Virtanen

Päihdyttävää keskustelua

”Päihtymyksen ilosanoma” oli otsikkona artikkelille, jonka Iisalmen raittiussihteeri Tero Maksimainen kirjoitti Alkoholipolitiikkaan 5/1984. Teksti ei aiheuttanut jatkokeskustelua lehden palstoilla. Toisin kävi, kun se julkaistiin ruotsinkielisenä Alkoholipolitiikassa (1/1985). Seuraavassa numerossa Maksimisen käsityksiin yhtyi Dag Endal kirjoituksellaan ”Raittiusliikkeen tulee olla päihdyttävää”. Endal on Norjan raittiusliikkeen lehden Folketin vastaava toimittaja. Keskustelua jatkoi Gunnar Nelker (Alkoholipolitiikka 3/1985) kriittisellä kirjoituksellaan ”Alkoholihumala — onnen humala vaiko tekosyy normien rikkomiseen”. Nelker on ruotsalaista raittiusliikettä lähellä olevan Ansvar-yhtiön hallituksen puheenjohtaja.

”Luonnollinen humala vaiko kemiallinen” otsikoi Folket-lehti (42/1985) artikkelin, jossa kuvataan Norjan raittiusliikkeen piirissä lokakuussa järjestettyä kes-

kustelutilaisuutta. Tähän vilkaaseen tapahtumaan ottivat osaa mm. Hans Olav Fekjaer ja Nils Christie. Suomessa näistä aiheista ei ole käyty keskustelua, mutta on kuitenkin todettava, että Maksimaisen teesit on julkaistu vuoden 1985 raittiusviikon oheisaineistoissa sarjakuvasankari Kainon seikkailujen yhteydessä.

Kainon seikkailuissa Maksimainen kiteyttää näkemyksensä seuraavasti:

— Todellinen päihtymys ei ole sidoksissa alkoholiin eikä muihin huumeisiin.

— Oman elämän elämyksellinen kokeminen on ihmisen synnynäinen ominaisuus.

— Alkoholipäihtymyksen ja ”syntymähumalan” ero on siinä, että alkoholipäihtymyksessä järki on hyllyllä eikä voi jäsentää sitä elämysmassaa, joka nousee esille.

— Raittius ei ole pelkkää alkoholihaittojen välttämistä, vaan se on ihmisen sisäisen tietojenkäsittelymekanismin suojelua ja siten inhimillisen kasvun edistämistä.

— Elämän mielekkyyden löytäminen vaatii mahdollisimman laajasti tiedostavaa ja intohimoista osallistumista elämään.

Puhumalla päihtymyksestä myönteisesti ja heiluttelemalla alkoholipolitiikan perusteita luulisi saavansa sekä raittiusihmiset että alkoholipolitiikot kimppuunsa. Maksimaiselle näin ei kuitenkaan ole käynyt. Vastineessaan Maksimaiselle Dag Endal sieppaa raittiusliikkeen tunnuksiksi Baudelairelainauksen ”Tulee aina olla päihdyksissä”. Endalin mukaan raittiusopetuksen tulisi antaa vähintään yhtä voimakkaita tunnekokemuksia kuin mitkä tahansa lauantaihipat. Tärkeintä tulee olla luovan toiminnan ja yhteistyön toisten ihmisten kanssa. Ihmisten tulisi olla ilon tuottajia eikä vain sen kuluttajia.

Endal on tietoinen siitä, että raittiusliikkeen esittämät rajoitusvaatimukset sekä alkoholihait-

toja koskeva valistus- ja tiedotustoiminta luovat liikkeestä aivan toisenlaista kuvaa, kuin hän itse haluaa korostaa.

Gunnar Nelker puuttuu kriittisesti sekä Maksimaisen että Endalin teksteihin. Hän vetoaa antropologeihin ja etnologeihin, jotka tutkivat ihmistä kulttuuriolentona. Näiden mukaan yksilö osallistuu kaikkine resurssineen systeemiin, jossa aineellinen ympäristö ja muut ihmiset traditioon ja arvostukseensa ovat vuorovaikutuksessa yksilön omien edellytysten kanssa. Yhteiset arvostukset kehittyvät ja muuttuvat prosessinomaisesti. Pohjimmaltaan on kysymys kulttuurista, kaikesta siitä, mitä teemme, sanomme ja ajattelemme. Kysymys on myös niistä esineistä, joita käytämme tai joilla ympäröimme itsemme. Tällaisen prosessin tulosta ovat myös käyttäytymisnormit, joista Nelker haluaa pitää kiinni.

Nelker kiteyttää, että järkevintä, mitä ihminen voi tehdä, on sopeutuminen yhteisössä vallitsevaan normijärjestelmään. Taistelu paremman yhteiskunnan puolesta on merkinnyt toimintaa niiden normien puolesta, jotka pitävät yhteiskuntaa koossa. Taistelu alkoholihaittoja vastaan on merkinnyt taistelua norminrikkokkia vastaan. Lukija jää ihmettelemään, missä on Nelkerin ihmisen yksilöllisyys. Miten mikään voisi koskaan uudistua, jos kukaan ei koskaan rikkoisi yhtäkään normia?

Ilmeisesti Alkoholipolitiikassa käyty keskustelu on ollut osaltaan virikkeenä Norjan Raittius tutkimus- ja -valistussäätiön järjestämään keskustelutilaisuuteen, joka on Folket-lehden selostuksen mukaan onnistunut syventämään ja viemään eteenpäin aiheen pohdintaa.

Päihtymys voi samanaikaisesti olla hyvin monia asioita. Se voi olla luonnollista iloa ja onnea, mutta luonnollisissakin muodois-